

Utredning Fågelsången, Mariefred 2:33

Mariefred 29:1/L1984:5897
fastigheterna Mariefred 2:33 och Mariefred 2:1
Mariefreds socken
Strängnäs kommun
Södermanland
Erica Strengbom

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB
Radiatorvägen 11 702 27 Örebro
Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se
arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

---

*Översiktskarta över Södermanlands län med platsen
för utredningen markerat i rött.*

© 2019 Arkeologgruppen AB

Arkeologgruppen rapport 2019:04

Författare Erica Strengbom

Grafisk form Nina Balknäs@Högtorps Diverse

Omslagsfoto Utredningsområdet sett från öster.

Foto Arkeologgruppen AB om inte annat anges i figurtexten.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Dnr R50223371_180001

Utredning Fågelsången, Mariefred 2:33

Mariefred 29:1/L1984:5897

fastigheterna Mariefred 2:33 och Mariefred 2:1

Mariefreds socken

Strängnäs kommun

Södermanland

Erica Strengbom

Lst dnr 431-3040-2018

Tekniska och administrativa uppgifter

Län	Södermanland
Kommun	Strängnäs
Landskap	Södermanland
Socken	Mariefred
Fastigheter	Mariefred 2:33, Mariefred 2:1

Fornlämningsnummer	Mariefred 29:1/L1984:5877
Lämningsstyyp	Fornlämningsliknande bildning
Datering	—

Typ av undersökning	Utredning etapp 1
Länsstyrelsens beslutsdatum	2018-06-11
Länsstyrelsens diarienummer	431-3040-2018
Arkeologgruppens projektnummer	Ag2018_45

Projektleddare	Annica Ramström
Fältpersonal	Annica Ramström, Erica Strengbom

Undersökningstid	2018-10-01
Exploateringsyta	50 000 kvadratmeter
Undersökt yta	—
Inmätningsteknik	Handhållen GPS
Koordinatsystem	SWEREF 99 TM
Höjdsystem	RH 2000

Arkiv
Arkivmaterial förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Digitalt arkiv
Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd
—

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
Inledning	5
Bakgrund och kulturmiljö.....	7
Tidigare undersökningar.....	7
Syfte och frågeställningar	8
Metod	8
Områdesbeskrivning.....	8
Resultat.....	10
Arkiv- och kartstudier.....	10
Analys av vattenkartor.....	10
Inventering	15
Tolkning.....	17
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen	17
Referenser	18

Figur 1. Karta över Mariefred med den aktuella undersökningsplatsen markerad med svart. Skala 1:250 000.

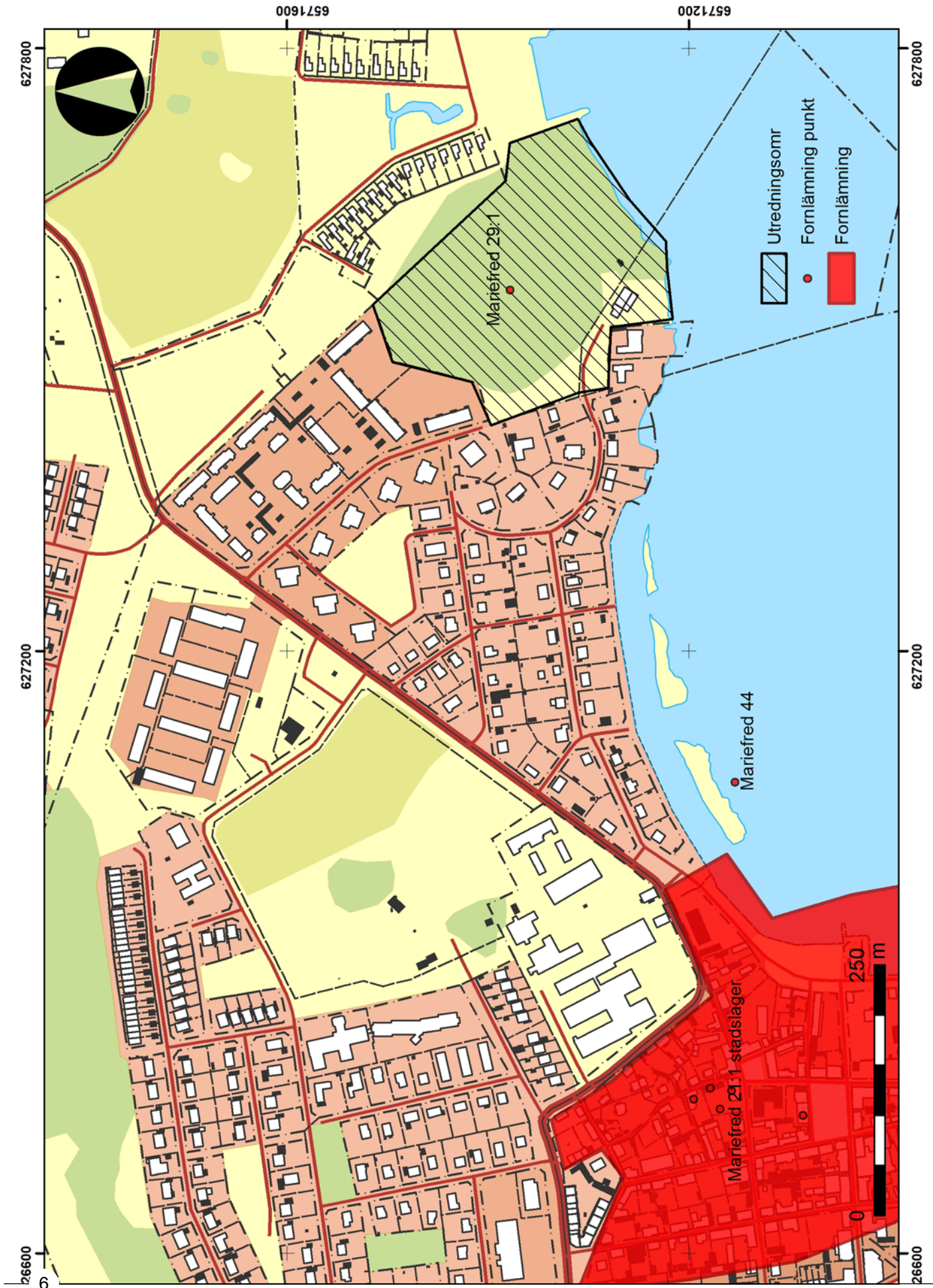

Sammanfattning

Arkeologgruppen AB har genomfört en arkeologisk utredning etapp 1 inom fastigheten Mariefred 2:33 och del av fastigheten 2:1 i Strängnäs kommun. Utredning utfördes med anledning av en planerad detaljplan inom området. I området finns en fornlämningsliknande bildning (RAÄ-nr Mariefred 29:1/L1984:5897) som i Fornreg beskrivs som "Stensättning? naturliknande bildning" med den antikvariska bedömningen ej kulturhistorisk lämning. Den arkeologiska utredningen har visat att lämningen är en naturbildning och bedöms som ej fornlämning. Inga nya objekt påträffades under utredningen.

Inledning

Strängnäs kommun avser att upprätta en detaljplan inom fastigheterna Mariefred 2:33 och Mariefred 2:1. Med anledning av detta har Arkeologgruppen AB utfört en arkeologisk utredning etapp 1 inom en yta av cirka 5 hektar. Utredningen genomfördes av Annica Ramström och Erica Strengbom den 1 oktober 2018. Beställare var Strängnäs kommun och beslutande i ärendet var Länsstyrelsen i Södermanlands län (dnr 431-3040-2018).

Figur 2. Området kring utredningsområdet med närliggande fornlämningar. Skala 1:5 000.

Bakgrund och kulturmiljö

Mariefred är beläget invid en vik av Mälaren. Gripsholms slott anlades av Bo Jonsson Grip omkring år 1380. Bo Jonsson döpte sannolikt om slottet till Gripsholm efter sin vapensköld. Gripsholms läge invid Mälaren var viktigt ur kommunikationssynpunkt och man har antagit att det var närheten till Stockholm som gjorde att Bo Jonsson anlade slottet.

Vid 1400-talets slut donerade Sten Sture mark som tillhörde Gripsholm till Kartusianorden och där grundades ett kloster. Klostret hade namnet *Monasterium Pacis Mariae* och staden är uppkallad efter det. I samband med reformationen drogs klostret in till kronan och lades ned år 1525. Vid denna tid övergick också slottet till Gustav Vasa och det nuvarande slottet började byggas år 1537.

Mariefred fick stadsprivilegier år 1605 och en kyrka uppfördes år 1624. Kring kyrkan växte staden sakta fram. Det är dock oklart när Mariefred fick sin första tätbebyggelse och vilken karaktär och omfattning den hade. Under 1600-talet brann staden flera gånger. (Westberg 2013; Gustafsson 2012).

Utredningsområdet som ligger öster om stadskärnan vid Mariefreds viken har historiskt sett tillhört Gripsholms jaktmarker. Området kallas Djurgården och kom till under Gustav Vasas styre på 1550-talet.

Tidigare undersökningar

I utredningsområdets direkta närhet finns inga registrerade fornlämningar. Cirka 500 meter västerut ligger fornlämningsområdet för Mariefred 21:1 som innefattar den äldre stadskärnan (Mariefred 21:1/L1984:6592). Ett 30-tal undersökningar har kunnat belysa stadens bebyggelseexpansion under 1600–1800-talet, men även medeltida dateringar har konstaterats (Westberg 2013; Gustafsson 2012).

Syfte och frågeställningar

Uppdraget innebar att utföra en arkeologisk utredning etapp 1 i syfte att fastställa om det fanns synliga fornlämningar eller möjliga boplatslägen som inte är synliga ovan mark inom utredningsområdet samt att producera ett underlag för den fortsatta hanteringen av ärendet. Syftet var också att klargöra om den fornlämningsliknande bildningen RAÄ-nr Mariefred 29:1/L1984:6592 utgör en fornlämning eller ej.

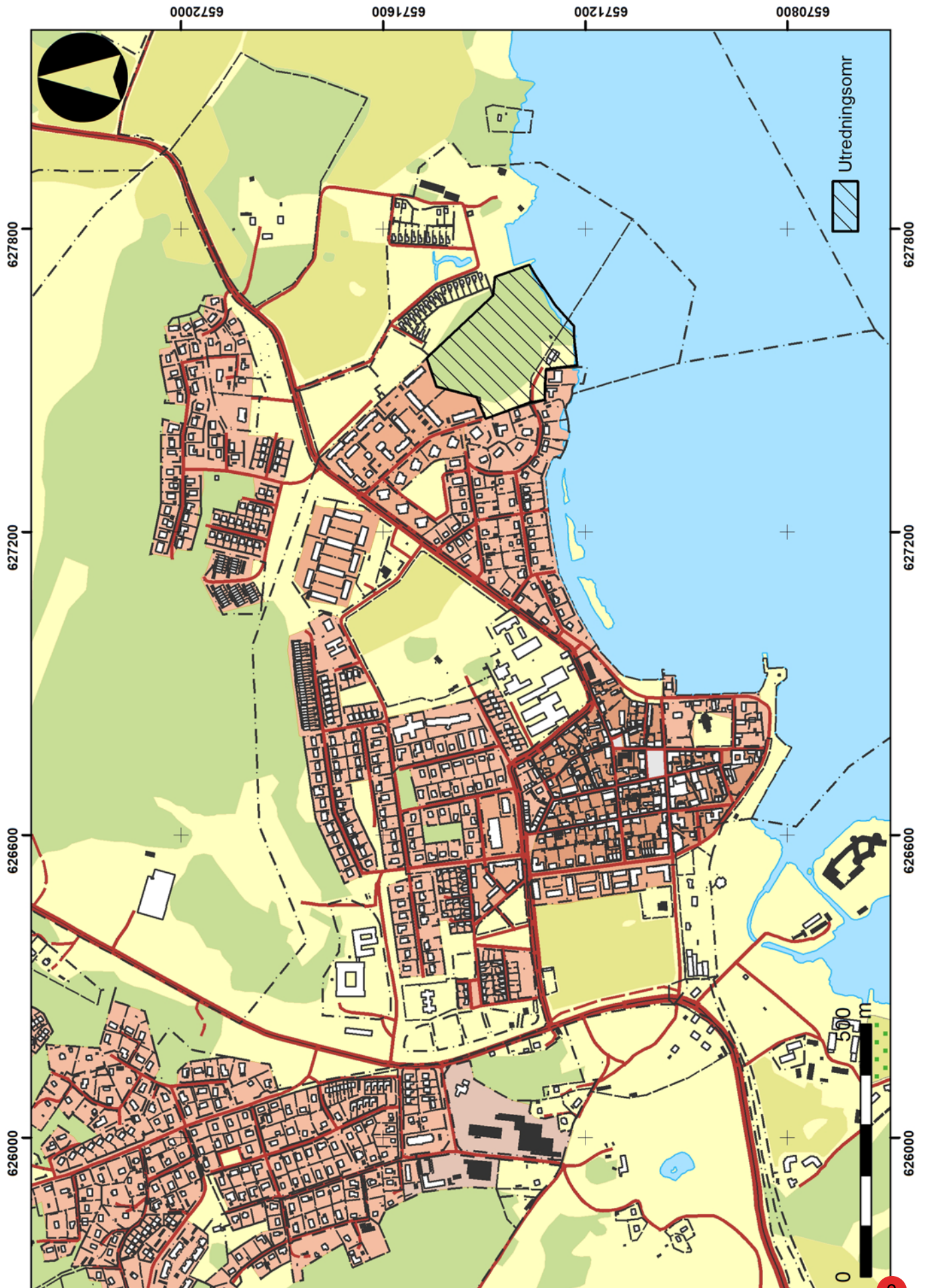
Metod

Utredningen bestod av arkiv- och litteraturstudier, kartanalyser samt fältinventering. Kart- och arkivstudierna genomfördes i de digitala arkiven. De omfattade genomgång av Fornsök/Fornreg samt en kontroll av eventuella tidigare utredningar eller undersökningar i området. Det historiska kartmaterialet analyserades i Lantmäteriets historiska kartarkiv som finns tillgängligt på nätet. Detta innefattade Rikets allmänna kartverk, Lantmäteristyrelsens kartarkiv samt Lantmäterimyndighetens kartarkiv. Den arkeologiska utredningen etapp 1 innefattade även en fältinventering, vilket innebar en okulär besiktning av utredningsplatsen för att bedöma lämpliga boplatslägen och identifiera lämningar som var synliga ovan mark. I uppdraget ingick också att bedöma det tidigare registrerade objektet RAÄ- nr Mariefred 29:1/L1984:6592.

Områdesbeskrivning

Utredningsområdet är sammanlagt cirka fem hektar och består dels av den gamla vattenverkstomten mot Mälarens vatten i söder och dels av en moränrygg som dominerar området. Moränryggen är beväxt med lövskog som av Skogsstyrelsen är utpekad som en nyckelbiotop med skyddsvärda träd såsom ek och lind. Områdets högsta punkt är krönet av moränryggen som ligger cirka 23 meter över havet. På krönet av moränryggen ligger den fornlämningsliknande bildningen Mariefred 29:1/L1984:6592.

Utredningsområdets södra del består av den gamla vattenverkstomten som gränsar mot Mälarens strand. Här har också legat ett torp kallat Fågelsången. I väster består området av flacka grönytor som begränsas västerut av en äldre träbebyggelse. I norr angränsar undersökningsområdet till ett område av flerfamiljshus. I öster ligger området Stora Djurgården som historiskt sett tillhört godset Ekhev. Idag finns här radhusbebyggelse. Godset Ekhev ligger nordöst om utredningsområdet.

Figur 3. Utredningsområdet med omgivning. Skala 1:10 000.

Resultat

Arkiv- och kartstudier

Utredningsområdet har historiskt sett tillhört Ekhov. Godset har anor från Gustav Vasas tid då ett stort område kring godset hägnades in och blev kungliga jaktmarker. Gripsholms "kungliga Diurgård" kom till år 1555 med en intilliggande förvaltarbostad. I äldre kartmaterial kallas gården för Fodergård, namnet Ekhov kom till först under 1800-talets mitt.

Det äldsta kartmaterialet över området är en geometrisk avmätning från år 1728. Kartan visar Djurgårdsången med utredningsområdet markerat som skogsbacke. Då skogsbackar är vanligt förekommande i det äldre kartmaterialet anges dessa vanligtvis inte. Att denna backe är benämnd på kartan kan tyda på att det handlar om ett utvalt område där man valt att behålla och vårda skog av en särskild anledning. Tyvärr finns i kartan ingen litteraturförklaring som kan ge svar på frågan.

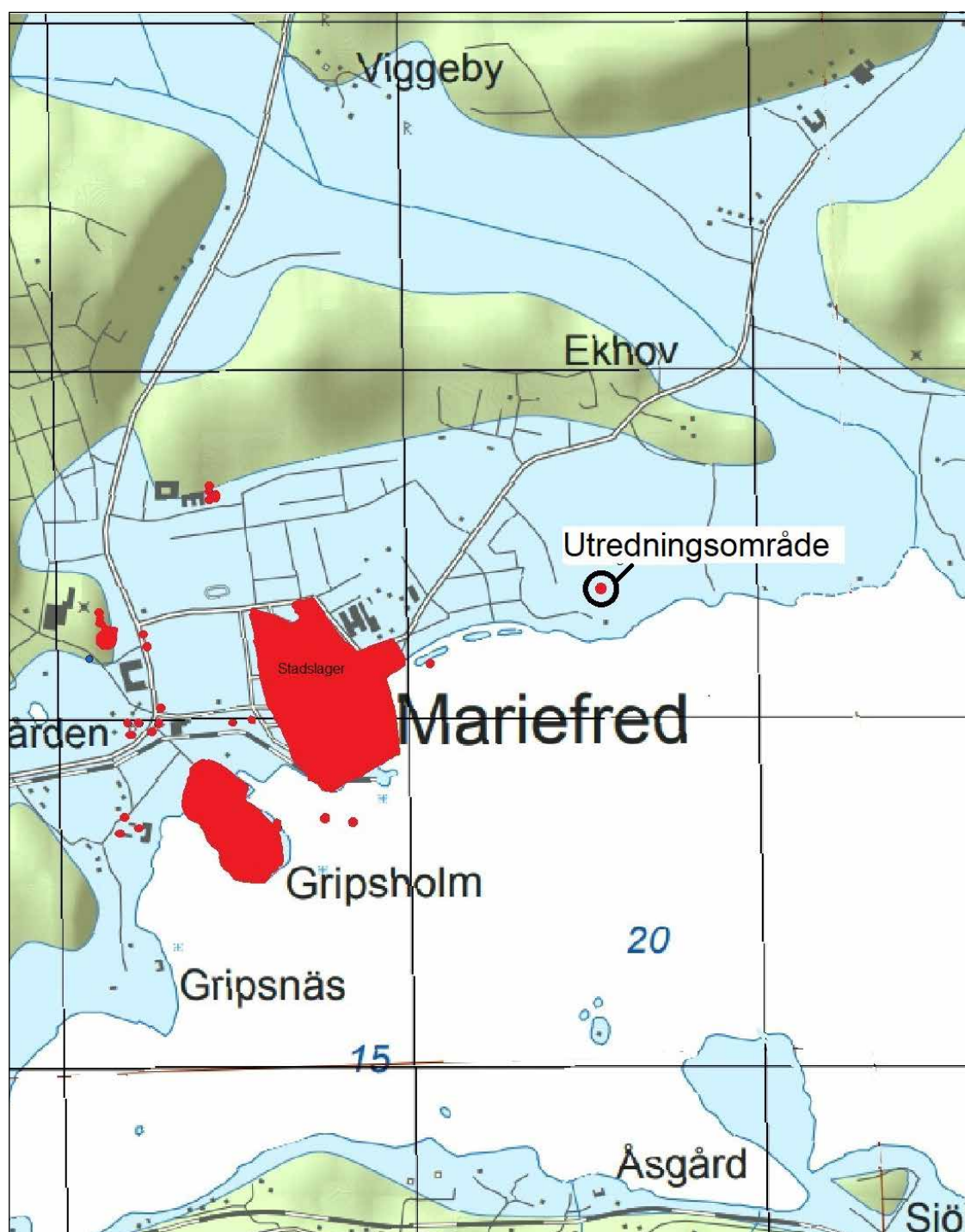
På Wermlings atlas från år 1810 syns hela utredningsområdet gå under beteckningen kungliga ladugårdslandet, Djurgården.

Häradsekonomiska kartan över Mariefred upprättades mellan åren 1897 och 1901 och nu går området under gårdsnamnet Ekhov. Genom ägomarken löper en allé västerut in till staden och vidare mot Gripsholm.

Den ekonomiska kartan från år 1957 visar att utredningsområdet domineras av den skogbeksådda moränhöjden. Vattenverket är inte markerat på kartan men en byggnad stämmer överens med placeringen av vattenverket på 1979 års karta. Även på historiska flygfoton över området syns byggnaden. I den sydöstra delen av området mot vattnet syns ytterligare två byggnader varav en benämnd Fågelsången. Det är ett torp uppfört kring sekelskiftet 1900. En avlång byggnad syns ligga längs strandlinjen och är troligen ett båt- hus eller annat uthus tillhörande torpet Fågelsången. Undersökningsområdet tillhör staden men hör administrativt till godset Ekhov och ingår tillsammans med Stora Djurgården i ett större sammanhängande landområde med beteckningen Ekhov 1:2.

Analys av vattenkartor

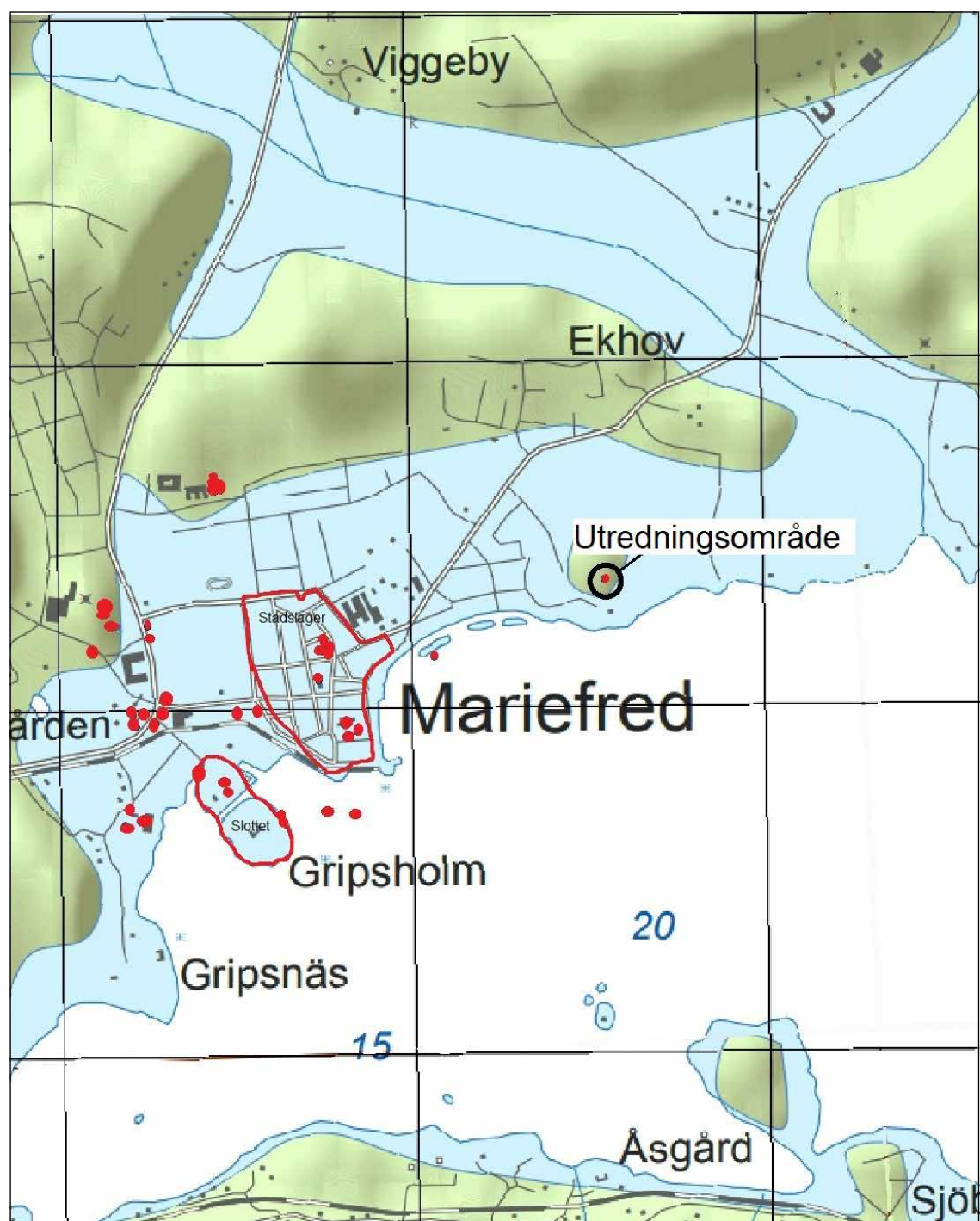
Under bronsålder och äldre järnålder ligger utredningsområdet och lämningen RAÄ-nr Mariefred 29:1/L1984:6592 under vatten. Under yngre järnålder har moränryggen rest sig ur vattnet och bildar en mindre holme. Vid vikingatidens slut och fram in i medeltid består fortfarande utredningsområdet av en större holme eller ö. Det är först under 1500-talet som området ansluts till fastlandet som en udde. De södra delarna av utredningsområdet har sannolikt legat under vatten ännu längre fram i tiden. I och med det kan potentiella förhistoriska boplatstyrter uteslutas i området, inte heller är det troligt att

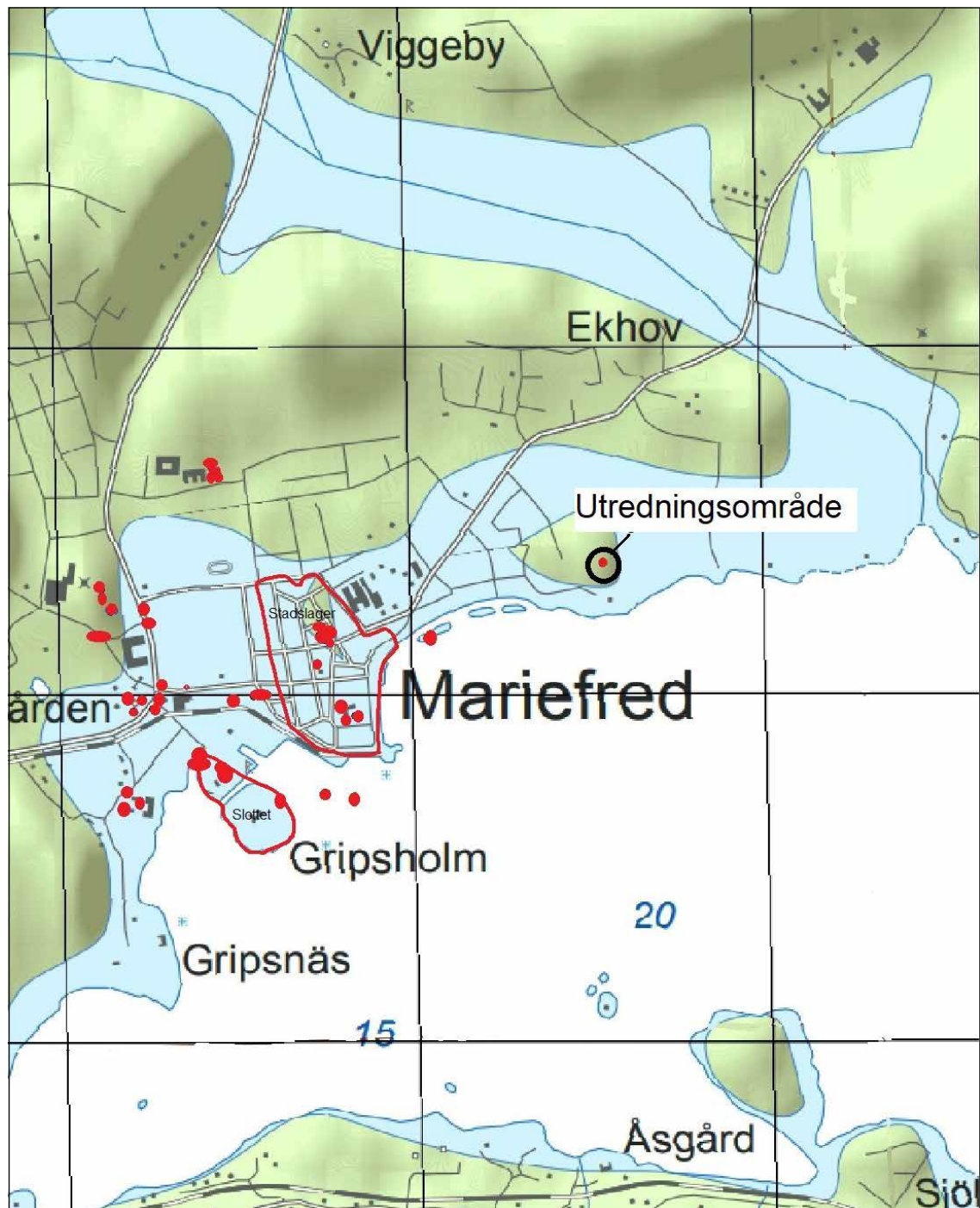
Figur 4. Vattennivån i utredningsområdet kring år 0. Ej till skala.

den stensättningsliknande bildningen Mariefred 29:2 utgör en förhistorisk grav. Närmste järnåldersgravfält ligger cirka 1 kilometer norr om utredningsområdet och är under den perioden redan ansluten till fastlandet.

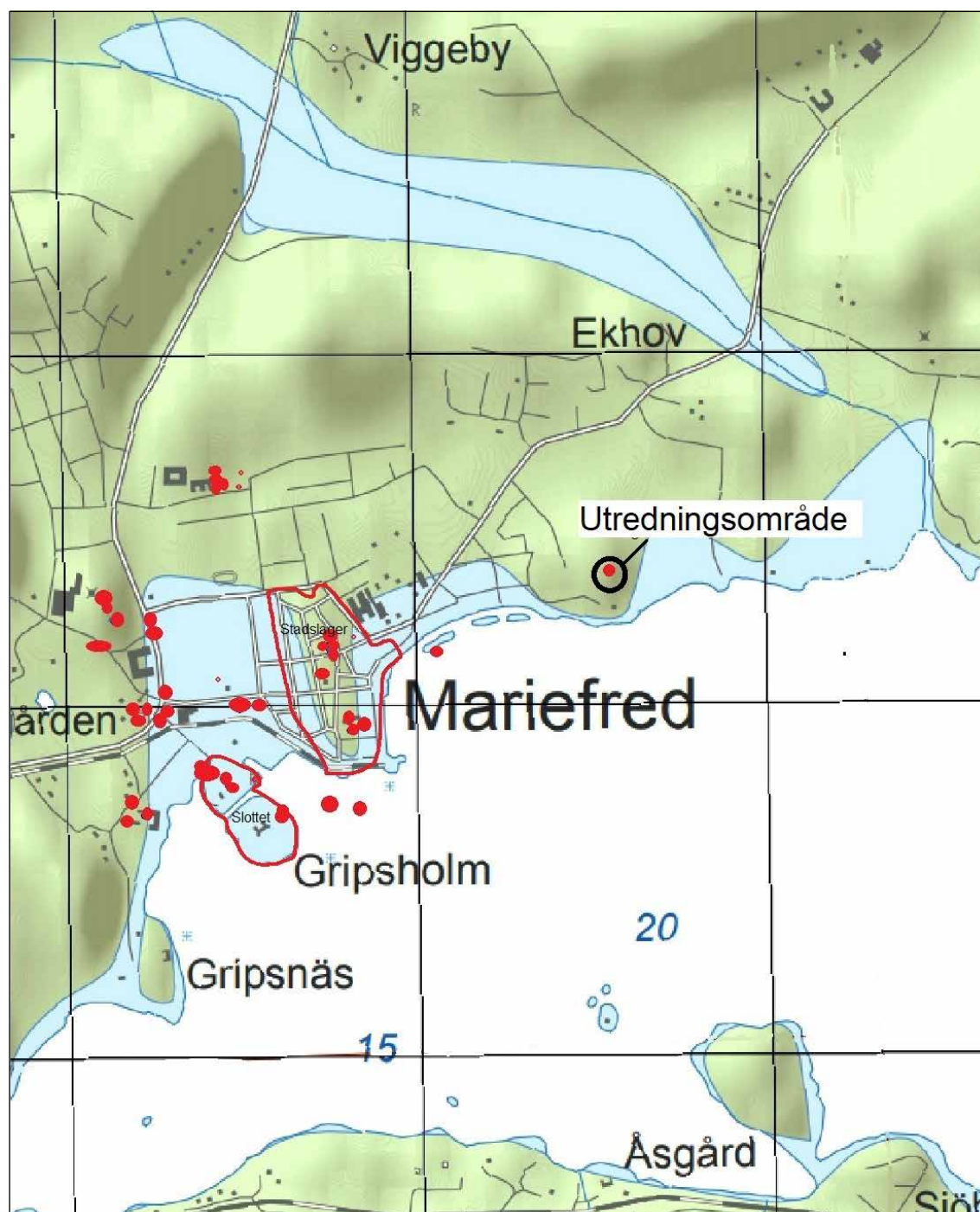

Figur 5. Vattennivån i utredningsområdet kring år 500 e.Kr. Ej till skala.

Figur 6. Vattennivån i utredningsområdet kring år 1000 e.Kr. Ej till skala.

Figur 7. Vattennivån i utredningsområdet kring år 1500 e.Kr. Ej till skala.

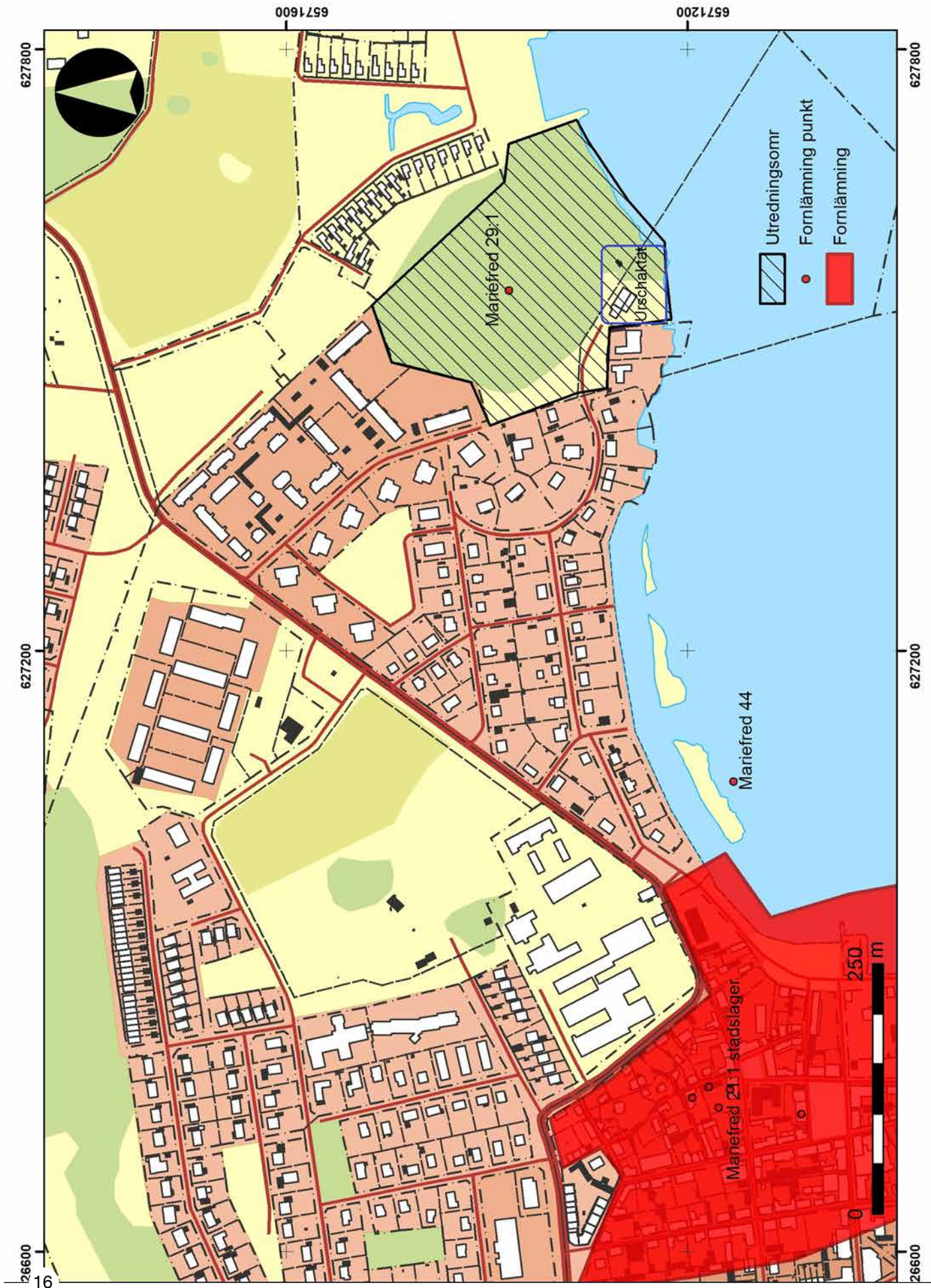
Figur 8. Platsen där vattenverket tidigare funnits. I bakgrunden syns Mariefreds kyrka. Foto taget från nordöst.

Inventering

Vid fältinventeringen kunde konstateras att hela den södra delen av utredningsområdet ut mot Mälaren är urschaktad och omrörd, på grund av det vattenverk som legat ut mot Mälarens strand. Strax intill den gamla vattenverkstomten ligger grunden av 1900-talstorpet Fågelsången. Även denna bebyggelse har lämnat spår i form av två husgrunder varav vid torpgrunden syntes tydliga spår av att marken hade schaktats och jämnats ut. Torpet finns markerat ända fram till 1979 års ekonomiska karta.

Moränryggen är kantad av stråk av storblockiga stenblock som löper i nordvästlig-sydöstlig riktning. Mellan dessa stråk finns stenfria ytor i söder och sydöst. Den norra sidan av moränryggen består av en brant sluttning kantad av storblockig morän. Krönet består av block och stenrik moränbunden bergsrygg med ställvis berg i dagen. Den fornlämningsliknande lämningen RAÄ- nr Mariefred 29:1/L1984:6592 är cirka fem meter i diameter med stenblock i storleken 0,4–1 meter. Det finns ingen synlig överbyggnad eller inre stenpackning som tyder på att det handlar om en grav.

Den västra delen av utredningsområdet består av ett grönområde med gräsmatta i södersluttning ner mot Mälarens vatten. Även detta område ligger för lågt för att kunna utgöra potentiella förhistoriska boplatsslägen.

Figur 9. Plan över utredningsområdet med det urschaktade området markerat med blått. Skala 1:5 000.

Figur 10. Fornlämningsliknande bildning Mariefred 29:1/L1984:6592 på krönet av höjden. Foto taget från sydväst.

Tolkning

Den okulära besiktningen, en analys av vattenkartor kart- och arkivanalyser tillsammans med omgivande fornlämningsbild har visat att det inte finns potentiella boplatslägen eller tidigare okända fornlämningar i området.

Utifrån upprättade vattenkartor (se figur 4–7) och fältinventeringen görs bedömningen att RAÄ-nr Mariefred 29:1/L1984:6592 inte utgör någon fornlämning utan är en naturbildning.

Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen

Inga tidigare okända lämningar påträffades inom utredningsområdet. Den tidigare registrerade lämningen besiktigades och dess antikvariska status bör ändras till ej fornlämning. Därmed anses syftet med utredningen var uppfyllt.

Referenser

Tryckta källor

Gustafsson, P 2012. *Föreningen*. Arkeologisk förundersökning.
Sörmlands museum 2012:11.

Westberg, T. 2013. *Medeltid i Mariefred*. Arkeologisk förundersökning.
UV rapport 2013:109.

Kartor

Ekonomiska kartan 1979, Mariefred, Rikets allmänna kartverk, akt J133-10h4g81

Ekonomiska kartan 1957, Mariefred, Rikets allmänna kartverk, akt J133-10h4g59

Häradsekonomiska kartan, Taxinge Rikets allmänna kartverk, akt J112-75-21

Häradsekonomiska kartan, Mariefred, 1897–1901,
Rikets allmänna kartverk, akt J112-74-25

Geometrisk avmätning 1728. Lantmäteristyrelsens arkivakt C42-4:1

Arkivmaterial

Werming Nils, Gustav. 1808–15, Atlas med kartor över Sveriges städer, 1808–15.

Webbsidor

<http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>

<https://app.raa.se/id/secure/fornreg/lamning/262a897a-daa-f-4860-ac86-e8cebf68b82c>

<http://www.philp.se/ekhovs-galleri/ekhov---historik>

Arkeologgruppen AB

RAPPORT 2019:04

